

Art-Sanat

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Sipylos Magnesiası'nın Arkaik Dönemi'ne Işık Tutan Birkaç Yeni Buluntu

New Finds Shedding Light on the Archaic Period of Sipylos Magnesia

Umut Murat Doğan¹

¹ Edirne Müze Müdürlüğü, Edirne, Türkiye

Öz

Sipylos Magnesiası (Magnesia ad Sipylum) kalıntıları Manisa il merkezindeki Topkale yamacı ile bu yamacın en üst noktasında yer alan Sandikkale Tepesi üzerinde yer almaktadır. Spil Dağı'nın kuzey eteklerinde yer alan Sandikkale ve Topkale, antik yerleşimin merkezi olup nekropol sahasının yamacın ovaya doğru uzanan kuzey eteklerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Bu çalışmada, ilk defa yayımlanacak olan üç adet pişmiş toprak eser üzerinde durulmuştur. Bunlardan biri Topkale Yamacı'nda yüzeyde bulunan iç içe konsantrik daire motifli küçük bir seramik parçası, diğer iki ise Topkale yamacının kuzeybatısındaki Topçuasım Mahallesi'nde yer alan bir inşaatın temel hafriyatından çıkan bir adet pişmiş toprak lekythos ve pişmiş toprak lahde ait kırık iki küçük pervaz parçasıdır. İncelenen Samos/Lydia Tipi lekythos ve onunla birlikte bulunan ion kyması bezemeli lahit parçaları ile Lydia kültürünün tipik seramikleri arasında yer alan kırmızı üzerine siyah bezemeli mal grubunun bir örneği olan konsantrik daire motifli seramik üzerinden Sipylos Magnesiası'nın az bilinen Arkaik Dönem kültürüne ışık tutmak amaçlanmıştır.

Çalışmaya konu edilen pişmiş toprak eserler, daha önce antik yerleşimin yer aldığı Topkale Yamacı ile yakın çevresinde bulunan Arkaik Dönem eserleri ile kültürel bir bütünü tamamlamaktadır. Verilerden bir kısmı ana yerleşim alanı içinde yüzey malzemesi olarak bulunmuş bazıları ise yakın çevrede yer alan olası nekropolis ya da tekil mezar yapısına işaret eden bir veri alanını hatırlatır niteliktedir. Buna rağmen tüm bu veriler Sipylos Magnesiası kentinin MÖ 1. bin yılın ilk yarısına inen bir kültürel potansiyele sahip olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Abstract

The ruins of the city of Sipylos Magnesia (Magnesia ad Sipylum) are located on the Topkale slope in the city center of Manisa and on Sandikkale Hill, which is at the top of this slope. Sandikkale and Topkale, located on the northern foothills of Spil Mountain, are the centers of the ancient settlement, and the necropolis area is expected to be on the northern foothills of the slope extending toward the plain.

This study focuses on three terracotta works that are out of context and will be published for the first time. One of these is a small ceramic piece with concentric circle motifs found on the surface of the Topkale Slope, and the other two are a terracotta lekythos and two small pieces belonging to a terracotta sarcophagus found in the foundation excavation of a construction site in the Topçuasım District, in the northwest of the Topkale slope.

This study aims to shed light on the little-known Archaic Period culture of Sipylos Magnesia through the examined Samos/Lydia Type lekythos and the Ionic kymation patterned sarcophagus fragments found with it, as well as the concentric circle motif ceramics, which are an example of the red-on-black decorated ware group among the typical ceramics of the Lydian culture.

The terracotta artifacts subjected to the study complete a cultural whole with the Archaic Period artifacts found on the Topkale Slope where the ancient settlement was previously located and in the immediate vicinity. Some of the artifacts were found as surface material within the main settlement area, while others are reminiscent of a context indicating a possible necropolis or a single grave structure in the immediate vicinity. Nevertheless, all these data

“ Atif | Citation: Doğan, Umut Murat, . "Sipylos magnesiası'nın arkaik dönemi'ne ışık tutan birkaç yeni buluntu". *Art-Sanat*, 23 (2025): 46-63. <https://doi.org/10.26650/artsanat.2025.23.0003>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Doğan, U. M.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Umut Murat Doğan arkmud@gmail.com

Art-Sanat

<https://art-sanat.istanbul.edu.tr/>

e-ISSN: 2148-3582

are extremely important in terms of showing that the city of Sipylos Magnesia has a cultural potential dating back to the first half of the 1st millennium BC.

Anahtar Kelimeler Sipylos Magnesiası · Arkaik Dönem · lekythos · p.t. Lahit · seramik · Manisa

Keywords Magnesia at Sipylos · The Archaic Period · Lekythos · Terracota Sarcophagus · Ceramic · Manisa

Extended Summary

The settlement, known as Spilos Magnesia or Magnesia ad Sipylum in ancient sources, was located on the slopes of Mount Spil, which rises south of today's Manisa city center. The Topkale Slope, one of the natural slopes extending from the mountain toward the Gediz Plain, harbors the remains of the ancient settlement. Sandikkale Hill, the summit of the slope, was the acropolis of the ancient city.

Until recently, Sipylos Magnesia was a city first founded in the Hellenistic Period. Recent research has proved that the history of the city on the Topkale Slope dates back to the first half of the 1st millennium BC. The most important source of this new information was the small amount of surface ceramics found on the Topkale Slope.

The three pieces of cultural artifacts examined in this article reinforce the fact that there is a cultural trace of the Archaic Period in the center of Sipylos Magnesia and its immediate vicinity. One of them is a bichrome Lydian pottery with a concentric circle patterned paint decoration. It is a small sherd of a plate or a bowl and was found on the surface of the Topkale Slope.

This sherd is one of the two main types of the bichrome ceramic group, which was popular in Lydia during the Archaic Period. The sherd was fired at high temperatures, has a red (2.5 YR-5/6), slightly micaceous paste, and is decorated with a dark reddish brown (2.5 YR-2.5/4) decoration over a reddish brown (2.5 YR-4/4) slip. It is known that this material type is represented by locally produced or imported examples in a wide geography including almost all of Western Anatolia and the Aegean Islands, Cyprus, Levant and Palestine cultures except Lydia.

It is possible to find stylistic and analogical similarities of the concentric circle-decorated pottery both in terms of paste, slip and decoration in nearby cultures. Based on these examples, the sherd found at Topkale was produced in the 7th century BC.

Two other unpublished finds that may shed light on the cultural structure of Sipylos Magnesia during the Archaic Period are a complete terracotta lekythos and two rim fragments of a terracotta sarcophagus.

The Lekythos and two fragments of a terracotta sarcophagus were discovered by chance in 2008 in Topguasım Quarter, Topguasım Quarter, Yunusemre District, Manisa Province, located on parcel 1509, block 3 (F. 2) according to the land registry records. During the construction works carried out on the property in question, these cultural assets were excavated from the excavation section and handed over to the Manisa Museum authorities.

The Lekythos was found in two pieces, broken at the neck, and was restored and made whole. The lekythos has a reddish yellow (5 YR-7/8) paste fired at high temperature and is slipped in a light yellowish brown (10 YR-6/4) color. There is no decoration on the surface. The rim has a mushroom-shaped, concave form. The neck is cylindrical and short with a horizontal groove running around the center. After the neck, the lekythos has a broad shoulder section and the body extends in a slightly inverted "S" profile from top to bottom. It rises on a conical foot. It has a single small handle with a rounded cross-section rising between the neck and shoulder.

In terms of form, the find is classified as a Samian or Lydian lekythos with its conical base and broad shoulder, and is close to the examples known from the excavations in the Lydian region. This type is widespread in the Eastern Mediterranean in the mid-6th century BC with examples of high-quality production. The specimen analyzed here, with its simpler workmanship without any decoration, can be dated to the end of the third quarter or the fourth quarter of the same century (ca. 530-510 BC). The fact that the conical base, which is frequently seen on the lydions, the original cosmetic vessel of Lydia, is also preferred on this lekythos, and other similarly shaped examples suggest that this artifact may have been produced in Lydia.

The other specimens found in the same place with the lekythos are two fragments from the side molding of a terracotta sarcophagus. The paste is densely grit tempered. The brick-colored/dark red (2.5 YR- 3/6) paste shows blackening in the middle part due to production. The sarcophagus fragments are reddish yellow (5 YR- 7/8) slipped. On the narrow faces of the molding facing inwards, there is a very faint row of Ionian kymation painted in blackish reddish gray (5 YR- 3/2). In the kymation decoration, which seems to have been made by hand, the egg motif, consisting of two rows of lines, is in a semicircular form and the outer contours of the egg motifs meet at the upper edge of the molding. The arrow decoration between the rows of eggs is in the form of a lozenge with sharpened upper and lower edges.

Among the terracotta sarcophagus groups known to have different types in Antiquity, it is difficult to make a definite judgment as to which type the sarcophagus fragments found in Manisa should be evaluated. Because both of the two fragments recovered are quite small in size. Nevertheless, it is conceivable that the two fragments found in Manisa may be part of a sarcophagus vessel with an open top and a molded cist like the examples from Klazomenai.

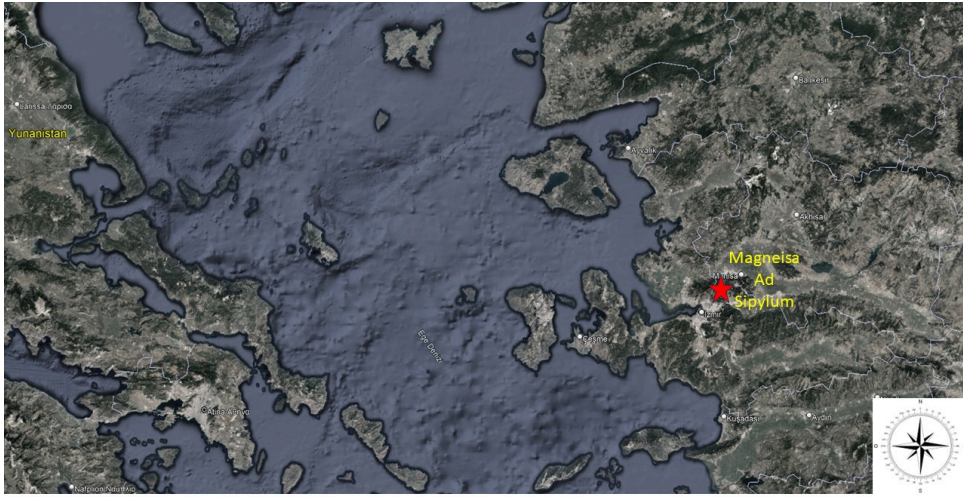
A stylistic comparison of the decorative elements on the surface of the fragments suggests that the Manisa sarcophagus, which does not appear to be part of a high-quality production, was produced in the late 6th century BC (520-500 BC).

The bichrome sherd with concentric circle decoration found on the Topkale Slope and the lekythos and terracotta sarcophagus fragments found by chance in a construction site about one kilometer northwest of the Topkale Slope, where the slope begins to meet the plain, strengthen the cultural silhouette of the ancient settlement in the Archaic Period. These data, published for the first time, support the few contemporary data previously found and published in the main settlement of the city. All these recent data shed an important light on the identity of the city of Sipylos Magnesia in the Archaic Period.

There is no doubt that the lekythos and the sarcophagus molding fragments belong to the same archeological context. Unfortunately, this context, destroyed by construction excavation, is now difficult to identify. Located about a kilometer away from the Topkale Slope, which contains the main elements of the ancient settlement, it is certain that these fragments are not connected to the settlement area of the city. The fragments must have come either from a large necropolis extending to the site or from an independent burial structure. Either way, the finds are extremely important in terms of establishing the cultural connection between the city and its immediate surroundings in the Archaic Period.

Giriş

Antik Helence kaynaklarda *Μαγνησία πρὸς Σιπύλω* (*Magnesia pros Sipylo*), *Μαγνησία ἐπὶ Σιπύλου* (*Magnesia epi Sipylo*), *Μαγνησία ἀπο Σιπύλου* (*Magnesia apo Sipylo*), *Μάγνησι Σιπύλου* (*Magnes Sipylo*), Latince kaynaklarda ise *Magnesia ad Sipyllum*¹ gibi "Sipylos'taki Magnesia" anlamına gelen isimlerle anılan *Sipylos Magnesiası* kenti Manisa il merkezinin hemen ardında yükselen Spil Dağı'nın kuzey eteklerindeki Topkale yamacına ve bu yamacın en üst bölümünü oluşturan Sandikkale Tepesi'ne konumlandırılmaktadır² (Görsel 1) Doğan, çalışmasında sınırlı sayıda yüzey seramiğine dayanılarak kentin kuruluş tarihinin MÖ 1. binyılın ilk yarısına indirilmesi önerilmiştir.³ Daha sonra çeşitli şekillerde ele geçen ve bu çalışmaya konu olan yeni seramik bulguları bu öneriyi desteklemekte olup kentin erken dönemlerine ışık tutacak niteliktedir.

Görsel 1: Manisa'nın Coğrafi Konumu
Kaynak: Google Earth'den Düzenlenmiştir.

Tablo 1: İncelenen Seramiklerin Tanımı, Teknik Özellikleri ve Buluntu Yerleri
Kaynak: Hazırlayan: U. M. Doğan, 2024

Adı	Hamur Özellikleri	Astar ve Bezeme Özellikleri	Bulu Yeri	Buluntu Görseli
Kase Tondo Parçası	Pt. Kırmızı renkli (2,5 YR- 5/6), az mika katkılı, yüksek ateşte pişirilmiş	Kırmızımsı kahverengi (2,5 YR- 4/4) astar. Koyu kırmızımsı kahverengi (2,5 YR- 2,5/4) bezeme	Topkale Yamacı	

¹Karl Buresch, *Aus Lydien. Epigraphische, Geographische Reise Früchte* (Leipzig: B.G. Teubner, 1898), 137-138; Friedrich Imhoff Blumer, *Kleinasiatische Münzen* (Vienna: Alfred Hölder Verlag, 1902), 2: 521; Barclay V. Head, *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics* (Oxford: Clarendon Yayinevi, 1911), 652; Walther Ruge, "Magnesia am Sipylos." *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. C. XIV,1. Ed. Wilhelm Kroll. Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1928, 472; David Magie, *Roman Rule in Asia Minor* (New Jersey: Princeton Üniversitesi Yayınları, 1950), 1: 122; David Sear, *Greek Coins and their Values*, (Londra: Seaby, 1979), 1: 428-429; Esin Ozansoy, "Lydia Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası," *Sanat Tarihi Araştırmaları* 11 (1992), 26; Yasemin Sargın, "Epigrafik Belgeler ve Antik Edebi Eserler Işığında Magnesia ad Sipyllum," *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2020), 439-445.

²Oktay Akşit, *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipyllum)(Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar)* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1983). Murat Umut Doğan, "Magnesia ad Sipyllum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi" (Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007); Murat Umut Doğan, "Sipylos Magnesiası Arkeolojisine Işık Tutan Yeni Bulunmuş Bir Kabartma," *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 78 (2008), 125-132; Ümmühan Melda Ermiş, Sema Gündüz Küskü ve Anıl Yılmaz, "Erken Demir Çağı'ndan Orta Çağ'a Manisa Kalesi," *Tüba-Ked* 14 (2016), 247-259; Yasemin Sargın. "Epigrafik Belgeler ve Antik Edebi Eserler Işığında Magnesia ad Sipyllum," *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2020), 440-441.

³Doğan, "Magnesia ad Sipyllum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi," 212- 213. Katalog No. KR. 55-57, 63-64.

Adı	Hamur Özellikleri	Astar ve Bezeme Özellikleri	Bulu Yeri	Buluntu Görseli
Lekythos	Pt. Kırmızımsı sarı renkli (5 YR-7/8). Yüksek derecede pişirilmiş.	Sarımsı kahverengi (10 YR-6/4) tonda astarlı.	Topçuasım Mahallesi, 1509 Ada, 3 Parsel	
Lahit Pervaz Parçası (2 parça)	Pt. Kiremit rengi/ koyu kırmızı (2,5 YR- 3/6). Yoğun taşçık katkılı.Orta dereceli ateşte pişirilmiş.	Kırmızımsı sarı renk (5YR-7/8) astarlıdır. Siyahımsı/ kırmızımsı gri renk (5 YR-3/2) boya süslemeli	Topçuasım Mahallesi, 1509 Ada 3 Parsel	

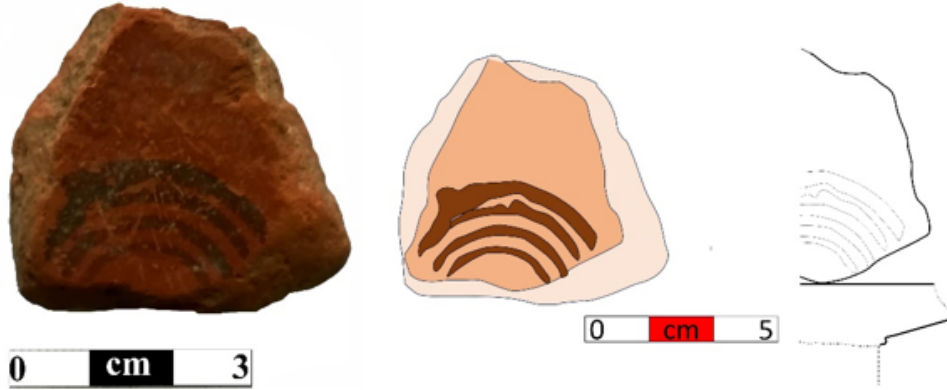
Söz konusu yeni seramik bulgulardan birincisi antik yerleşimin yer aldığı Topkale yamacında tesadüfen bulunan konsantrik daire bezemeli bir seramik parçasıdır. Diğer iki parça ise 2008 yılında Manisa ili, Merkez Yunussemre ilçesi, Topçuasım Mahallesi'nde tapu kayıtlarına göre 1509 ada, 3 numaralı parselde (Görsel 2) yer alan taşınmazdaki inşaatın temel güçlendirme hafriyatı sırasında tespit edilip Manisa Müzesine teslim edilen bir adet pişmiş toprak *lekythos* ile bir pişmiş toprak lahde ait iki küçük parçadır.⁴

Görsel 2: Buluntu yerlerinin konumu
Kaynak: Google Earth'den düzenlenmiştir.

⁴Topçuasım Mahallesi 1509 ada 3 parselde bulunan kültür varlıklarının bu yayında kullanılma izni Manisa Müze Müdürlüğü'nün 21.08.2023 tarih ve E-26342969-152.99-4112014 sayılı yazısı ile verilmiştir.

1. Konsantrik Daire Bezemeli Seramik Parçası

Görsel 3: Topkale'de bulunan seramik ve çizimi
Kaynak: U. M. Doğan, 2008

Sipylos Magnesiası'nın aşağı kentine ait kalıntıları barındıran Topkale yamacının alt kesimlerinde, sur dışından Geç Antik Çağ kalesinin ana kapısına doğru çıkan patikada, yağmur suları ile biriken moloz yığınları içinde 2012 yılında bulunan seramik, bir tabak ya da kâsenin tondo parçasıdır. Yüksek derece ısıda pişirilmiş, kırmızı renkte (2,5 YR- 5/6)⁵, az mikalı hamurlu olan seramik parçası, kırmızımsı kahverengi (2,5 YR- 4/4) astar üzerine koyu kırmızımsı kahverengi (2,5 YR- 2,5/4) bezemeye sahiptir. Tabak ya da kâsenin içe bakan yüzünde yer alan bezeme iç içe dört halkadan oluşur. Seramiğin kırık ve eksik olan bölümünden dolayı çizgilerin nasıl devam ettiği anlaşılmasa da bezeme iç içe konsantrik daire motifi ile ilişkilidir. Pergel yardımıyla yapıldığı tahmin edilse de çizgilerdeki fırça darbelerinin çok başarılı olmadığı dikkat çekmektedir (Görsel 3).

Seramiklerde kabın iç içe çizilmiş tam ya da yarım daire motifleriyle süslenmesi geleneği Batı Anadolu'da MÖ 2. Bin yıldan beri izi sürülebilen bir gelenektir. Büyük Menderes Vadisi yerleşimlerinin Orta Tunç Çağı seramiğinde⁶, Geç Hellas evresinin başlarından itibaren *Miken* tipi seramiklerde⁷ görülen bu bezeme Demir Çağı'nda da çeşitli kap yüzeylerinin bezenmesinde kullanılan bir süsleme ögesidir. *Protogeometrik*⁸ ve *Geometrik*⁹ dönemlerde *amphora*, *skyphos* gibi dönemin yaygın kap formlarında kullanılan iç içe daire motifi

⁵Çalışmadaki tüm renk kodları için şu kaynak kullanılmıştır: *Munsell Soil-Color Charts with Genuine Munsell Color Chips* (Michigan: Munsell Color, 2013).

⁶Erim Konakçı, "Büyük ve Küçük Menderes Havzalarındaki MÖ 2. Binyıl Kültürlerinin Yeni Veriler Işığında Değerlendirilmesi" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2012), 446, 510, 553, Lev. 121/10.

⁷Penelope Mountjoy, *Mycenaean Pottery, An Introduction* (Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 2001), 31-33, fig. 26, 29, 76, 197-200; Maria Andreadaki Vlazaki ve Eleni Papadopoulou, "Recent Evidence for the Destruction of the LM III C Habitation at Khamalevri, Rethymnon," *LH III C Chronology And Synchronisms*, ed. Sigrid Deger Jalkotzy ve Michaela Zavadil (Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2007), fig. 6/2-3; Fanouria Dakoronia, "LH III C Middle Pottery Repertoire of Kynos," *LH III C Chronology And Synchronisms*, ed. Sigrid Deger Jalkotzy ve Michaela Zavadil (Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2007), fig. 3/22; Barış Gür, "Anadolu'da Geç Hellas III C Seramiği'ne İlişkin Bazı Gözlemler," *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 140 (2012), 35-54; Nur Deniz Ünsal, "Anadolu Miken Seramiği Geometrik Motif Repertuarına Genel Bir Bakış," *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1(2016), 113; Coşkun Özgünel, "Selçuk Arkeoloji Müzesinde Saklanan Miken Pyxisi ve Düşündürdükleri," *Belleten* LI/199-201 (1987), 535-547, Lev. II.

⁸Saul S. Weinberg, *Corinth, The Geometric and Orientalizing Pottery, c. 7/1* (Cambridge: Harvard Üniversitesi Yayını, 1943), 8, pl. 1/6; John Coldstream, *Greek Geometric Pottery, Pottery: a Survey of Ten Local Styles and their Chronology* (Londra: Methuen Yayıncılık, 1968), 237; Robert Manuel Cook ve Pierre Dupont, *East Greek Pottery* (Londra: Psychology Yayıncılık, 1998), 12; Gisela Richter, *Yunan Sanatı* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1984), 245-246, Res. 408; Oliver Dickinson, *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and Change Between the Twelfth and Eighth Centuries BC* (Newyork: Routledge, 2006), 2004; Carolyn Aslan ve Gülşah Günata, "Troya: Protogeometrik, Geometrik ve Arkaik Dönemler," *OLBA* 23 (2014), 88; Simona Dalsoglio, *The Amphorae Of The Kerameikos Cemetery At Athens From The Submycenaean To The Protogeometric Period* (Oxford, BAR Yayınları, 2020), 22, Pl. 52, 54, 56, 71.

⁹John Coldstream, *Geometric Greece 900 700 BC* (Londra: Routledge, 2003), 3, 18, 25, fig. 9/g; John Coldstream, *Greek Geometric Pottery, Pottery: a Survey of Ten Local Styles and their Chronology* (Londra: Methuen, 1968); Robert Manuel Cook ve Pierre Dupont, *East Greek Pottery*, 18, 20, 22; Gisela Richter, *Yunan Sanatı*, 246-247; Aylin Koçak Yaldir, "Daskyleion'da Doğu Yunan ve Doğu Yunan Etkili Seramik İthalatı," *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (2011), 86, Res. 1/A1; Coşkun Özgünel, *Karia Geometrik Seramiği* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979), 1: 24, lev.4.30; Bilge Hürmüzlü, *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri* (İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2008), 264-265, G30.219/1, G57.219/1.

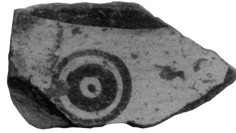
Lydia seramiğinde de bezeme repertuarının önemli bir ögesi olarak karşımıza çıkar.¹⁰

Topkale yamacında bulunan seramik parçası, Lydia üretimi *Geometrik Kırmızı Üzeri Siyah (Geometric Black on Red)* seramik grubuna dâhil edilebilir. Bu gruptaki örneklerde kırmızı astarlı kap, siyah ya da koyu kahverengi tonlarda boya bezeme ile süslenmektedir.¹¹ Bu seramikler Lydia Bölgesi dışında hemen hemen tüm Batı Anadolu ve Ege Adaları ile Kıbrıs, Levant ve Filistin kültürlerini içine alan geniş bir coğrafyada yerel üretimler ya da ithal örneklerle temsil edilen oldukça popüler bir seramik türüdür.¹²

Topkale'de bulunan *konsantrik* daire motifli yüzey buluntusu seramiğin en yakın benzeri, Sardis kazılarında bulunan ayaklı Lydia çanağıdır (Görsel 4)¹³. Sardis buluntusu olan kırmızı üzeri siyah bezemeli bu çanağın tondosundaki iç içe dairesel çizgi bezemesi Topkale seramiği ile karşılaştırılabilir. Sardis'teki Bronzlar Evi sektöründen bulunan P64.354: 6469 ve P66.66: 7081 kazı envanter numaralı, geometrik stilde erken kırmızı üzeri siyah bezemeli mal grubuna ait iki seramik parçası üzerinde¹⁴ ve Kuzeydoğu Karia'da bulunan Lydia etkili seramik parçalarında¹⁵ benzer iç içe daire bezemesi dikkat çekmektedir. Ayrıca Aiolis Bölgesi'nin Lydia sınırına yakın bölümünde yer alan Aigai'de, *Bouleuterion*'un kuzey yanında bulunan iç içe *konsantrik* daire bezemeli iki adet amfora parçası da Lydia kültürü içinde değerlendirilmekte¹⁶ ve genel özellikleri itibarıyla Topkale buluntusu olan seramiği hatırlatmaktadır. Daskyleion'da bulunan Sardis ithali bikrom bezemeli bir parçanın boyun bölümündeki konsantrik daire bezemesi, özellikle fırça darbelerindeki özensizliği ile Manisa buluntusuna benzemektedir (Görsel 5).¹⁷

Görsel 4: Topkale buluntusu seramikle benzer bezemeli Sardis kasesi
Kaynak: Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," 471

Görsel 5: Daskyleion'dan Topkale buluntusu seramikle benzer bezemeli parça
Kaynak: Gürtekin, "Lydian Painted Pottery at Daskyleion," 120

¹⁰Crawford H. Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," *Lydialılar ve Dünyaları*, ed. Nicholas Cahill (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 110, Res. 4, Res. 10; R. Gül Gürtekin Demir, "Provincial Production of Lydian Pottery," *Anatolian Iron Ages 6: The Proceedings of the Sixth Anatolian Iron Ages Symposium held at Eskişehir-Turkey, 16-19 August 2004*, ed. Altan Çilingiroğlu ve Antonia Sagona (Herent: Peeters, 2007), 64, Cat. No: 50.

¹¹R. Gül Gürtekin Demir, "An Eastern Mediterranean Painting Convention in Eastern Anatolia: Lydian Black-on-Red," *Intercultural Contacts in the Ancient Mediterranean Proceedings of the International Conference at the Netherlands-Flemish Institute in Cairo, 25th to 29th October 2008*, ed. Kim Duistermaat ve Ilona Regulski (Leuven: Peeters, 2011), 362- 363.

¹²R. Gül Gürtekin, "Lydia Seramiğindeki Yabancı Etkiler" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 1998), 251; R. Gül Gürtekin Demir, "A Small Group of Pottery with Lydian Character from Gavurtepe, Alaşehir," *Arkeoloji Dergisi* 15 (2010), 41; Gürtekin Demir, "An Eastern Mediterranean Painting Convention in Western Anatolia: Lydian Black-on-Red," 359-378; R. Gül Gürtekin Demir ve Yasemin Polat, "Between Lydia and Caria: Iron Age Pottery from Kale-i Tavas, Ancient Tabae," *A Cultural Approach, Proceedings of the First International Conference at Ege University, May 9-13. 2011-Izmir*, ed. R. Gül Gürtekin Demir, Hüseyin Cevizoğlu, Yasemin Polat ve Gürcan Polat (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015), 119.

¹³Hem form hem de tondosunda yapılan konsantrik daire bezemesi açısından Topkale buluntusuna benzeyen 7364 envanter numaralı Sardis tabağında süsleme işçiliğinin daha kaliteli olduğu görülmektedir. Sardis buluntusu tabak için bk. Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," 471, No. 83.

¹⁴Gürtekin Demir, "An Eastern Mediterranean Painting Convention in Western Anatolia: Lydian Black-on-Red," 366, fig. 3-4.

¹⁵Gürtekin Demir ve Polat, "Between Lydia and Caria: Iron Age Pottery from Kale-i Tavas, Ancient Tabae," Fig: 1/1,3; 2/14-16.

¹⁶Arzu Özver, "Aigai'dan Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikleri" (Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi, 2012), 15, Kat. 23, 24, Lev. 3, 4.

¹⁷R. Gül Gürtekin Demir, "Lydian Painted Pottery at Daskyleion," *Anatolian Studies* 52 (2002), 120, fig. 9.

MÖ 8 ile MÖ 6. yüzyıllar arası Batı Anadolu Demir Çağı seramik repertuarının önemli bir grubunu oluşturan *kırmızı üzeri siyah* seramiğinin bir örneği olan iç içe *konsantrik* daire motifli Topkale seramiği, bu Lydia seramik grubunun geometrik desenli erken örneklerinden biridir. Bu sebeple, Topkale seramiği ile karşılaştırılması önerilen Manisa Müzesindeki 7364 numaralı örnek, bu tabak grubunun geç örneklerinden biri olarak MÖ 6. yüzyıla tarihlense de¹⁸ söz konusu seramik parçası tıpkı diğer karşılaştırılan örnekler gibi MÖ 7. yüzyılda üretilmiş olmalıdır.

2. Lydia Tipi Lekythos

Görsel 6: 1509/3 parselde bulunan lekythos, Manisa Müzesi

Kaynak: U. M. Doğan, 2011

Bu çalışmaya konu olan bir diğer malzeme ise Topçuasım Mahallesi, 3 No.lu parselde bulunan lekythostur. Buluntu tüm bir kap olarak ele geçirilmiştir. Boyun kısmından kırılmış olup müze personeli tarafından restore edilmiştir. Yüksek derecede ısı ile pişirilmiş, kırmızımsı sarı (5 YR- 7/8) hamura sahip olan lekythos açık sarımsı kahverengi (10 YR-6/4) tonda astarlıdır. Mantar şeklinde konkav formda ağza ve silindirik biçimli kısa bir boyna sahiptir. Boynun ortasında çepeçevre dolanan yatay bir yiv yer almaktadır. Gövdeden ayrılan eğimli, geniş omuza ve yukarıdan aşağıya doğru hafif bir ters "S" profille uzanan gövdeye sahiptir. *Konik* bir ayak üzerinde yükselen lekythos boyun ile omuz arasında yer alan, yuvarlak kesitli küçük bir kulpa sahiptir (Görsel 6).

Antik Dönem'de lekythoslar, koku amaçlı yağ ya da parfüm sıvılarının saklanması amacıyla üretilmiştir.¹⁹ Yaygın bir üretim ağına sahip olduğu anlaşılan bu tek kulplu şişeler yüzyıllar boyunca gelişim gösteren farklı form ve bezeme stilleriyle karşımıza çıkar.²⁰ MÖ 10. yüzyıldan itibaren Miken tipi üzengi kulplu kapların yerini yuvarlatılmış biçimli gövdeye, düz bir dibe ve dar bir boyuna sahip olan Protogeometrik Dönem lekythos-

¹⁸Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," 108, 471, No. 83.

¹⁹Mary Moore, *The Athenian Agora: Attic Red-Figured and White-Ground Pottery* (Princeton: The American School of Classical Studies, 1997), XXX: 45; John Oakley, *Picturing Death in Classical Athens: The Evidence of the White Lekythoi* (Cambridge: Cambridge Studies in Classical Art and Iconography, 2005), 4.

²⁰Kimi araştırmacılar lekythosları MÖ 15. yüzyıldan beri üretilen Miken tipi üzengi kapların devamı olarak görmektedir. Bk. Kozan Uzun, "Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2007), 141; ayrıca bk. Robert Manuel Cook, *Greek Painted Pottery* (Londra: Routledge,1997), 221.

larına bıraktığı görülmektedir.²¹ Arkaik ve Klasik Dönem'de Attika önderliğinde, son derece kaliteli siyah figür ve kırmızı figür bezemeleriyle süslenen lekythoslar MÖ 5. yüzyılda beyaz zemin üzerine yapılan zengin süslemeye sahip örneklerle de dönemin en popüler parfüm kapları arasında yerini almıştır.²² Korinth'te MÖ 4. yüzyıl sonu ile erken 3. yüzyıl aralığına tarihlenen örnekler²³ bu kapların Helenistik Dönem'in ortalarına kadar yaygın bir şekilde kullanıldığını kanıtlamaktadır.²⁴

Konik kaidesi, kulpun üst kenarının boyunla birleştiği yerde bulunan ve tüm boynu çepeçevre saran şişkin yatay yiv ile gövde formu Manisa buluntusunun alanyazında "*Samos tipi (Samian) lekythos*" olarak anılan form içinde değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. 19. yüzyılda Samos'taki bir *nekropol* kazılarında ilk defa bulunmasından dolayı Samos tipi lekythos adıyla tanımlanan²⁵ bu lekythos formu, Greenewalt tarafından "*Lydia Lekythos*"²⁶ olarak adlandırılmıştır²⁷. Batı Anadolu ve Adalar'da²⁸ yaygın bir şekilde görülen bu lekythosların Antik Çağ'da ticaret ve kültürel etkileşim sonucunda, Orta İtalya, Sicilya²⁹ ve Etruria³⁰ gibi çok daha geniş bölgelere yayıldığı anlaşılmaktadır.

Lydia tipi lekythosların ana üretim merkezinin yeri konusunda henüz kesin bir fikir birliği sağlanamamıştır. Kerényi, bu lekythosların üretim yerini tanımlamakta kesin fikir yürütemese de Rhodos'u önermektedir.³¹ Greenewalt, bir yandan Lydia lekythosu olarak tanımladığı bu tip şişelerin ilk defa Lydia'da mı yoksa Batı Anadolu ve Adalar'da mı ortaya çıktığı konusunda net bilgi verilemeyeceğini söylerken diğer taraftan da Lydia'nın özgün bezemesi olan mermer deseni ya da damarlı boya bezeme ile süslenmiş olan geniş omuz çaplı örneklerle özellikle vurgu yapmaktadır.³² Gomez Bellard bu lekythos tipinin Levant bölgesindeki bir şişeden geliştirilerek Batı Anadolu'da ortaya çıktığını iddia ederken³³ Greenewalt da bu formdaki lekythosların MÖ 8-7. yüzyılda Asur'da üretilen benzer formulu ama kulpsuz şişelerden doğmuş olabileceğini öne sürmektedir.³⁴

Manisa buluntusu lekythos *konik* kaidesi ve geniş omuz profili ile Lydia Bölgesi kazılarından bilinen örneklerle yakındır. Sardis buluntusu olan ve 26.164.25 müze envanter numarasıyla Metropolitan Müzesinde

²¹Lana Michelle Georgiou, "Intimate Death: The Brandeis Fifth-Century Athenian Lekythos Evolution of Form, Ritual Practices and Use" (Yüksek Lisans tezi, Brandeis Üniversitesi, 2014), 1-2.

²²Blair Ann Brownlee, "Attic Black Figure from Corinth: III," *Hesperia* 64/3 (1995), 337-382; Ertekin Doksanaltı, "A Group of Black Figure Lekythos from Karaman Museum," *OLBA* 19/1 (2011), 81-105; Jenifer Neils, "Women Are White: White Ground and The Attic Funeral," *Papers on Special Techniques in Athenian Vases*, ed. Kenneth Lapatin (Los Angeles: The Paul Getty Müzesi Yayını, 2006), 61-72; Georgiou, "Intimate Death: The Brandeis Fifth-Century Athenian Lekythos Evolution of Form, Ritual Practices and Use," 6.

²³Ann Steiner, "Pottery and Cult in Corinth Oil and Water at The Sacred Spring," *Hesperia* 61/3 (1992), 393.

²⁴Oldukça geniş bir sahada kullanıldığı anlaşılan lekythoslara konutlarda, palastralarda, banyo ve hamam yapılarında parfüm kabı olarak rastlanmaktadır. Bunun yanında bu zarif şişelerin en sık kullanıldığı bir başka alan ise mezarlardır. Protogeometrik Dönem'den itibaren ölü gömme geleneğinin en karakteristik sunu malzemelerinden biri olan lekythosların anıtsal boyuttaki bazı örneklerinin ise mezar anıtının girişinde bir tür mezar steli olarak konulduğu da bilinmektedir. Bk. Moore, *The Athenian Agora: Attic Red-Figured and White-Ground Pottery*, XXX: 45; Nuran Şahin, "Beyaz Lekythoslar Işığında Klasik Devir'de Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü," *Arkeoloji Dergisi* 4 (1996), 144.

²⁵Juliette de la Genière, "Parfumés Comme Crésus, De l'origine du Lécythe Attique," *Bulletin de Correspondance Hellénique* 108 (1984), 92.

²⁶Makalenin bundan sonraki bölümünde "Lydia Tipi Lekythos," ifadesi kullanılacaktır.

²⁷Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," 208.

²⁸Donald Haggis, Margaret Mook, Rodney Fitzsimons, Margaret Scarry ve Lynn Snyder, "Excavations At Azoria 2003-2004. Part 1: The Archaic Civic Complex," *Hesperia* 76 (2007), 281, fig. 30: 2.

²⁹Genière, "Parfumés Comme Crésus, De l'origine du Lécythe Attique," 94-95, G 6-7.

³⁰Joshua Andrew Daniel, "Etruscan Amphorae and Trade in the Western Mediterranean, 800-400 B.C.E" (Yüksek Lisans tezi, Texas A&M Üniversitesi, 2009), 43.

³¹Susan Wrigley, *The Lydion: Revealing Connectivity across the Mediterranean in the Sixth Century B.C.* (Arkeoloji Anabilim Dalı Onur tezi, Sydney Üniversitesi, 2011), erişim 21 Ağustos 2023. <https://epdf.tips/the-lydion-revealing-connectivity-across-the-mediterranean-in-the-sixth-century-.html>; dn. 196.

³²Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," 208, dn. 15.

³³Carlos Gomez Bellard, "Lekythoi Samios y Botellas Sidonias Estudio de un Ejemplar de Ibiza," *SAGVNTNM* 20 (1986), 43-56; Haggis, Mook, Fitzsimons, Scarry ve Snyder, "Excavations At Azoria 2003-2004. Part 1: The Archaic Civic Complex," dipnot 91.

³⁴Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," dipnot 15.

sergilenen lekythosta (Görsel 7)³⁵ ve yine Sardis'teki BT.63.2 mezarından bulunan³⁶ bir başka örnekte de (Görsel 8) görülebileceği gibi Lydia tipi lekythosların en kaliteli örneklerinde mermer taklidi bezeme kullanılmıştır. Buna rağmen bezeme konusunda sade olan Manisa buluntusu form özellikleri açısından bu örneklerle ve Selçuk Müzesinde 2499 envanter numarasında kayıtlı olan³⁷ bir başka örnekle karşılaştırılabilir.

Görsel 7: Metropolitan Müzesi'nden mermer taklidi süslemeli bir Lekythos
Kaynak: De la Genière, "Parfumés Comme Crésus, De l'origine du Lécythe Attique," G. 4

Görsel 8: Sardis'ten mermer taklidi süslemeli Lekythos
Kaynak: Greenewalt, "Lydia Kozmetiği," 210

Lydia tipi lekythosların MÖ 6. yüzyılın ortalarında hem günlük yaşam içinde hem de mezar sunularında yaygın bir şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Form benzerliği gösteren örnekler dikkate alınacak olursa ürün kalitesi açısından çok güçlü olmayan yerel bir atölyeden çıktığı anlaşılan Manisa lekythosunun Lydia tipi lekythosların kaliteli örneklerle yaygın bir şekilde dağılım gösterdiği MÖ 6. yüzyılın ortalarından biraz daha geç bir evreye -aynı yüzyılın üçüncü çeyreğinin sonu ya da dördüncü çeyreği içine (yaklaşık MÖ 530-510)- tarihlendirilmesi önerilebilir. Özellikle konik formlu kaidesi, Lydia'nın özgün kozmetik kabı *lydion*larda sıklıkla görülen kaideleri hatırlatan Manisa buluntusu lekythosun benzer formlu diğer örnekler ışığında düşünüldüğünde Lydia üretimi olduğu anlaşılmaktadır.³⁸

³⁵De la Genière, "Parfumés Comme Crésus, De l'origine du Lécythe Attique," G 4.

³⁶Crawford H. Greenewalt, "Lydia Kozmetiği," *Lydialılar ve Dünyaları*, ed. Nicholas Cahill (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 210, Res. 10.

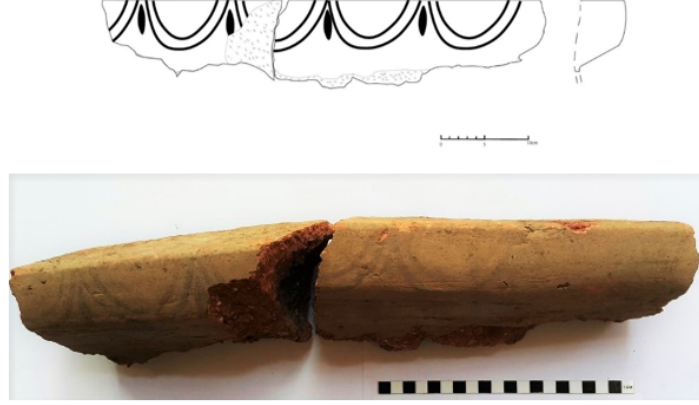
³⁷Gürtekin, "Provincial Production of Lydian Pottery," 53, G. 2, Kat. No. 3.

³⁸Konik ayaklı Lydionlar için bk. Greenewalt, "Lydia'da Çömlekçilik," 107-124; Wrigley, *The Lydion: Revealing Connectivity across the Mediterranean in the Sixth Century B.C.*, 44, 83, fig. 25; Gürtekin, "Provincial Production of Lydian Pottery," Kat. No. 8.

Manisa'da bulunan lekythosla birlikte bir pişmiş toprak lahde ait iki parçanın ele geçmesi, lekythosun buradaki kullanımının bir mezar sunusu olduğunu düşündürmektedir.

3. Pişmiş Toprak Lahit Parçaları

Manisa, Merkez Yunusemre ilçesi, Topçuasım Mahallesi, 1509 ada, 3 parsel numaralı taşınmazdaki inşaat hafriyatında bulunan bir başka kültür varlığı ise lahdin yan pervazından kalan iki parçadır (Görsel 9).

Görsel 9: 1509/3 parselde bulunan lahit parçaları, Manisa Müzesi
Kaynak: U. M. Doğan, 2011

Yoğun taşçık katkılı ve üretimden kaynaklı olarak içte bir bölümü siyahlaşmış kiremit rengi/koyu kırmızı (2,5 YR- 3/6) hamurlu olan lahit parçaları, kırmızımsı sarı (5YR- 7/8) renk astarlıdır. Pervazın içe bakan dar yüzlerinde siyahımsı kırmızımsı gri (5 YR- 3/2) renk boya ile yapılmış, oldukça silik durumda *İon kymationu* sırası yer almaktadır. *Kymation* bezemesi yarım daire formundadır ve yumurta motiflerinin dış konturları pervazın üst kenarında birleşmektedir. Yumurta dizileri arasında yer alan ok bezemesi ise alt ve üst kenarları sivriltilmiş birer kama şeklindedir.

Antik Çağ ölü gömme geleneğinde pişmiş toprak lahit kullanımı hem bölgesel hem de dönemsel olarak çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu yaygın kullanım form ve bezeme teknikleri açısından da birçok farklılığı doğurmuştur.³⁹ Ancak Batı Anadolu'da, Klazomenai kentinde üretildiği düşünülen Arkaik Dönem pişmiş toprak lahitleri bezeme yetkinliği açısından Antik Çağ mezar geleneğinde son derece önemli bir yere sahiptir. Mısır mezar geleneğinden ya da Minos-Miken kültüründeki larnaklardan etkilenecek Klazomenai'da MÖ 630'dan sonra üretilmeye başlayan ve bir sonraki asırda oldukça yaygın bir şekilde kullanılan Klazomenai tipi lahitlerin çeşitli örneklerine bu kent dışında birçok Batı Anadolu ve Adalar yerleşiminde rastlanmıştır.⁴⁰

³⁹Anadolu'da farklı dönemlerde pişmiş toprak lahit kullanımı konusunda bazı kaynaklar şunlardır: Küçük Menderes Vadisi için bk. Adil Evren, *Tire ve Çevresinde Bulunan Pişmiş Toprak Lahitler* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1985); Ayşen Gürsel, "Beydağ İlçesi, Eski Çiftlik Köyü Tümülüsleri Kurtarma Kazısı," 23. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2015), 36; Hatice Kalkan ve Ayşen Coşkun Günsel, "Lydia'da Pers Etnisitesine Ait Arkeolojik Bir Veri Değerlendirmesi," *International Journal of Human Sciences* 11/1 (2014), 836-845; Elif Tül Tulunay, "Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2007 Yılı Kazısı," 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı* (Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, 2009), 3: 415-416; Orta Karadeniz Bölgesi için bk. Orhan Alper Şirin, "Amisos'ta Lahit Mezar Geleneği," *Uluslararası Amisos Dergisi* 2/3 (2017), 86-126; Sami, Patacı ve Ergün Laflı, "Archaeology of the Southern Black Sea Area During the Period of Mithridates VI Eupator, Recent Studies on the Archaeology of Anatolia," *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, ed. Ergün Laflı ve Sami Patacı (Oxford: Archaeopress, British Archaeological Reports International Series 2750, 2015), 313-325, G 10; Orta Anadolu Bölgesi için bk. Canan Uysal Tezer, "Nevşehir Camihöyük Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri" (Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2011), 2,23; Hasan Şenyurt, "Yozgat'ta Bulunan Pişmiş Toprak Lahit: Erken Dönem Bir Galat Mezarı," *Understanding Transformations: Exploring the Black Sea Region and Northern Central Anatolia in Antiquity*, ed. Emine Sökmen ve Andreas Schachner (İstanbul: Ege Yayınları, 2018), 181-195; Tarsus için bk. Figen Yurtseven, "Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları," *Anadolu/Anatolia* 31 (2006), 91-121.

⁴⁰Bilge Hürmüzlü, "Klazomenai-Akpınar Nekropolisi," (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2003), 246; Bilge Hürmüzlü, "Burial Grounds at Klazomenai: Geometric through Hellenistic Periods," *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropolis and Colony. Proceedings of the 113 International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera, 20-21 October 2001*, ed. Aliki Moustaka, Eudokia Skarlatidou, Maria-Christina Tzannes ve Yaşar Ersoy (Selanik: University Studio Press, 2004), 85-87; Hürmüzlü, *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, 4-5; Polat Ulusoy, "Burial Customs of Klazomenae in the Iron Age (1100 - 500 BC)" (Yüksek Lisans tezi, Bilkent Üniversitesi, 2010), 72-74, 107; Günsel Özbilgen Güngör, "Geometrik ve Bitkisel Bezemeli Klazomenai Lahitleri" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2016), 7-8, 11; Şahin, "Beyaz Lekythoslar Işığında Klasik Devir'de Atina'da

Lydia Bölgesi hem Arkaik Dönem'de hem de sonrasında pişmiş toprak lahit kullanımına yabancı değildir. Taş lahitler kadar yaygın olmasa da pişmiş toprak lahit geleneği de hem tümülüsler ve kaya mezarlarında hem de kazılan toprağa oturtulmuş bir tekil mezarlarda görülmektedir.⁴¹

Antik Dönem'de pişmiş toprak lahit formları dönem ve coğrafyaya göre birçok farklılık göstermektedir. Manisa'da bulunan pişmiş toprak lahit parçaları ise oldukça küçük boyutlu olmalarından dolayı genel form hakkında bilgi vermektense uzaktır. Bu durum bu iki parça hakkında kesin değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Buna rağmen, Manisa'da bulunan iki parçanın Klazomenai üretimlerindeki örnekler gibi üst kısmı açık, pervazlı sanduka tipi bir lahit teknesinin parçası olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Lahde ait bu iki parçanın değerlendirilmesindeki en önemli ipucu, lahdin yan pervazlarının içe bakan dar yüzünde yer alan İon kymationu dizisi motifli boya bezemedir. Bu İon kymationu ya da diğer adıyla yumurta ok ucu dizisi motifinin kullanıldığı alanlardan biri de Klazomenai tipi lahitlerdir. Tıpkı Manisa lahdi parçalarında olduğu gibi Klazomenai tipi lahitlerde de İon kymation bezemesi en çok lahdin pervaz süslemelerinde görülmektedir. Bazı örneklerde içi boyalı bir şekilde bazen de Manisa örneğindeki yumurta motiflerinde olduğu gibi sadece kontur hatları ile verilen örneklerle karşımıza çıkan bu motifin MÖ 6. yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren kullanılmaya başlandığı gözlemlenmektedir.⁴²

Klazomenai lahitlerinin tipolojik gelişimi kronolojik olarak üç evre hâlinde incelenmektedir. Gelişim sürecinin son aşaması "geç evre" olarak tanımlanmaktadır.⁴³ Geç evrede üretilen lahitlerde kymation bezemesi oldukça yoğun bir şekilde kullanılsa da bu bezemenin işçiliğinde belirgin bir sanatsal özensizlik kendini göstermektedir.⁴⁴

Manisa'da bulunan pişmiş toprak lahde ait iki parça üzerinde görülen elle ve çok özen gösterilmeden çizilmiş kymation süslemesindeki kenar çizgileri, pervaz yüzeyinin üst kenarında birleşen, yarım daire formlu yumurta ve yumurta dizilerinin alt kenarları arasında küçük birer baklava dilimi şeklinde içi boyalı olarak işlenmiş ok bezekleri, Berlin E.3 lahdinde ve Klazomenai Ağaçlıyol nekropolünde bulunarak İzmir Arkeoloji Müzesinde sergilenen İzmir E.12 lahdinin⁴⁵ (Görsel 10) kymation süslemelerini andırırsa da MÖ 530-520/510 tarihleri arasına tarihlenen bu örneklerdeki kymation yumurtalarının ovale yakın formu Manisa'daki örnekten ayrılmaktadır. Buna rağmen *Louvre Müzesinde* korunan⁴⁶ G14 lahdinin süslemesinde yumurta bezemesi oval formdan yarım daire geçiş özelliğine sahipken Leyden Müzesinde yer alan G8 lahdi ile Klazomenai Akanthus nekropolünde bulunan G75 lahdinin⁴⁷ yan pervazlarında yer alan kymation dizilerinin form özellikleri Manisa örneği ile oldukça yakın özellikler sergiler.

Manisa'da bulunan pişmiş toprak lahde ait iki küçük parçanın tarihlendirmesinde kullanılabilir tek unsur olan kymation bezemesi dikkate alınacak olursa bu lahdin beraber bulunduğu lekythosla yakın bir tarihte üretildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar Klazomenai tipindeki G8 ve G75 lahitleri, kaliteli hamur ve

Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü," 153; Klazomenai lahitlerinin form özelliklerine göre ayrılması konusunda bk. Süheyla Melike Zeren Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri" (Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2014), 2; Özbilen Güngör, "Geometrik ve Bitkisel Bezemeli Klazomenai Lahitleri", 31-45.

⁴¹Elizabeth Baughan, "Lydia Gömü Gelenekleri," *Lydialılar ve Dünyaları*, ed. Nick Cahill (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 287; Cristopher Roosevelt, "Lydian and Persian Period Settlements in Lydia," (Doktora tezi, Cornell Üniversitesi, 2003), 131-133; Rafet Dinç, "Sardes Yakınlarında Ortaya Çıkan Bir Hellenistik Devir Mezarlığı," *Arkeoloji Dergisi* 5/1 (1991), 41-45.

⁴²Özbilen Güngör, "Geometrik ve Bitkisel Bezemeli Klazomenai Lahitleri", 87, 90, 94; Süheyla Zeren Melike Hasdağlı, "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 2724 Numaralı Klazomenai Lahiti," *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2014), 175; Klazomenai Lahitlerinde görülen kymation desenleri için ayrıca bk. Özden Ürkmez, "Kızılbel Tümülüsü ve Klazomenai Lahitleri Üzerinde Betimlenen Sahneler Arasındaki İkonografik Benzerlikler Üzerine Bir Gözlem," *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 150 (2015), 20-22, Res. 7, 9.

⁴³Üretim evrelerinin kapsadığı tarihler için bk. Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri," 384.

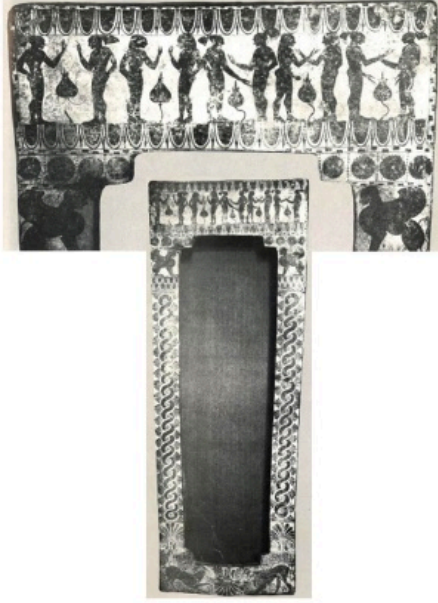
⁴⁴Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri," 175, 385, 376.

⁴⁵Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri," 399, Şek. 2, 10; Lev. 5,14

⁴⁶Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri," 661, Şek. 45; Lev. 61.

⁴⁷Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri," 752, 790, Şek. 63, 74, Lev. 84-85, 94-96.

bezeme özellikleriyle Manisa'da bulunan örneklerden ayrılrsa da parçalarda görülen kymation süslemeleri açısından benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik dikkate alındığında Manisa lahdinin MÖ 6. yüzyılın sonlarında (MÖ 520-500) üretildiği önerilebilir.

E.3 Lahdi

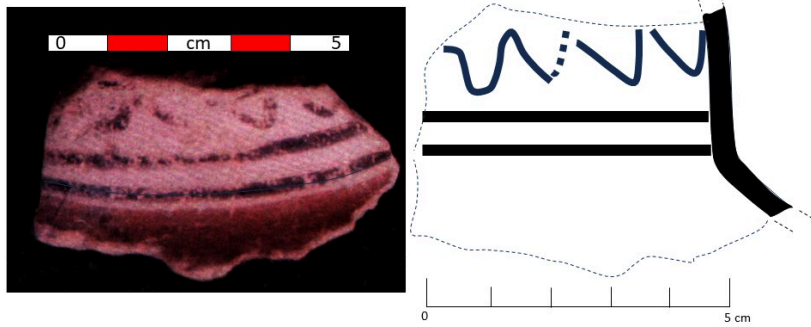
E.12 Lahdi

Görsel 10: E. 3 ve E. 12 Lahitlerinden Detay Görüntü

Kaynak: Hasdağlı, "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri," Lev. 5,14

Sonuç

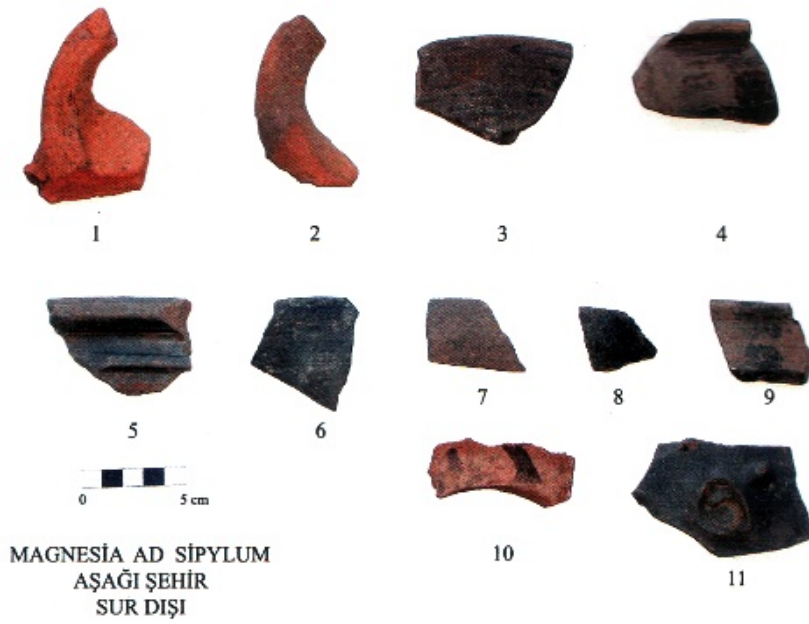
Yakın bir geçmişte, Magnesia ad Sipylum Kenti üzerine yapılan tez araştırmaları çerçevesinde Topkale yamaçlarında bulunan, dalga çizgi motifli bikrom Lydia seramiği ve monokrom yerel seramik örnekleri kentin bu topografyadaki yerleşim geleneğinin MÖ 1. Bin yılın ilk yarısı ortalarına kadar indiğini ortaya koymuştur⁴⁸ (Görsel 11, Görsel 12). Magnesia ad Sipylum kentinin ana yerleşim alanı ve yamaçlarında bulunan *konsantrik* daire bezemeli seramik parçası, Lydia tipi bir lekythos örneği ve pişmiş toprak lahde ait iki küçük parça, yakın bir çevrede Arkaik Dönem yerleşiminin varlığına dair kanıtları güçlendirmektedir.

Görsel 11: Sipylos Magnesiası'ndan bir bikrom Lydia seramiği parçası

Kaynak: Doğan, "Magnesia ad Sipylum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi," 472

⁴⁸Doğan, "Magnesia ad Sipylum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi," 212, Res. 106, 107.

Görsel 12: Sipylos Magnesiası'ndan Arkaik Dönem seramikleri

Kaynak: Doğan, "Magnesia ad Sipyllum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi," 471

Manisa ili, Merkez Yunusemre Mahallesi, Topçuasım Mahallesi, 1509 ada, 3 numaralı parselde bulunan lekythos ile pişmiş toprak lahit parçaları bu bölgede yer alan bir nekropole mi yoksa bağımsız bir mezar anıtı ya da tümülüse mi işaret ettiği konusunda buluntu yerinin bugünkü yoğun imar durumu dikkate alındığında yorum yapmak zordur.

1926 yılında İzmir Arkeoloji Müzesine getirilerek 1571, 1572, 1573, 1574 ve 1575 envanter numarası ile kaydedilen iki adet bronz olpe, bir adet bronz tabak, bir adet bronz kase ve bir adet bronz *strigilis*in buluntu yeri kayıtlarda "Manisa Hükümet Konağı yakınlarındaki bir lahit içinden" şeklinde geçmektedir.⁴⁹ Kentin mevcut Hükümet Binası'nın 1924-1925 yıllarında, dönemin kent valisi Müştak Lütfü Bey tarafından Mimar Rüstem Bakoğlu'na yaptırıldığı dikkate alınırsa müze envanter kayıtlarında sözü edilen hükümet binasının bugün kullanılan yapı olduğu ortaya çıkmaktadır. Hükümet Konağı olarak da anılan Manisa Valiliği binası, bu makale çerçevesinde tanımlanan lekythos ve pişmiş toprak lahit parçalarının bulunduğu mevkiden 1,70 km kuzeydoğuda yer almaktadır. İki buluntu merkezi arasındaki bu denli uzak mesafe buluntuların tek bir nekropole ait olmadığını düşündürmektedir. MÖ 6. yüzyıla ait bronz eserlerin bulunduğu Hükümet konağı çevresindeki lahit bir tümülüsün tahribi sonucu ortaya çıkmış olabilir.

Topografik özellikleri dikkate alınacak olursa Antik Çağ'da Smyrna yönünden gelen yolun Magnesia şehrine ulaşan kolunun lahit parçaları ve Lydia tipi lekythosun bulunduğu alana yakın bir yerden geçtiği düşünülebilir. Kent dışına açılan yolların iki yanında mezarlık yapıldığı düşünülürse buluntu lokasyonu, Magnesia ad Sipyllum kentinin nekropolü olmaya gayet uygundur. Ancak lahit parçaları ve lekythosun bulunduğu yerin ana yerleşimin yer aldığı Topkale Yamacı'ndan 1,35 km uzakta olması önemli bir ayrıntıdır. Her ne kadar yerleşim sınırlarından uzak noktalara yayılan nekropol sahalarına sahip antik kentler olduğu bilirse de⁵⁰ Magnesia'da bilinen en erken yerleşim katının nekropol sahasının kentten bu kadar uzak bir

⁴⁹Doğan, "Magnesia ad Sipyllum. Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi," 351-354.

⁵⁰Heather Turnbow, "Roman Sarcophagi," *Aphrodisias V: The Aphrodisias Regional Survey*, ed. Christopher Ratté ve Peter De Staebler (Darmstadt/Mainz am Rhein: Von Zabern, 2012), 309-345, fig. 2; Mehmet Ali Altın, "Nikaia Mezar Anıtları: 2013-2015 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmasına Dair Ön Rapor," *Nekropol ve Peyzaj Uygulamalar, Yaklaşımlar ve Öneriler*, ed. Mustafa Şahin, Güney Özkılıç ve A. Sinan Özbey (Bursa: Nilüfer Belediyesi Matbaası, 2019), 37-52, G. 1.; Serkan Gündüz ve Gözde Kırılı Özer, "Myndos Nekropol Alanları: Doğu Nekropolü Peyzaj Önerisi," *Nekropol ve Peyzaj Uygulamalar, Yaklaşımlar ve Öneriler*, ed. Mustafa Şahin, Güney Özkılıç ve A. Sinan Özbey (Bursa: Nilüfer Belediyesi Matbaası, 2019), 107-124.

noktaya ulaşması beklenemez. Bu durumda lahit parçaları ve lekythos bağımsız bir mezar/tümülüstten kalan parçalar olmalıdır.

Sipylos Magnesiası'nın Helenistik Dönem öncesi tarihine dair bilgiler yakın zamana kadar tarihî kaynaklarda söz edilen bazı tartışmalı anlatılara dayanmaktaydı. Örneğin Lydia Krallığı'nı MÖ 7. yüzyılda yöneten Gyges (Gigis)'in Batı Anadolu kentlerine yönelik gerçekleştirdiği sefer sırasında ele geçirilen şehirlerden birinin de Magnesia olduğu bilinmektedir⁵¹. Anlatıya göre kral, âşık olduğu Magnes isimli bir genci Magnesialıların saldırısından korumak için bu şehri işgal etmiştir⁵². Anadolu'da, biri Manisa il merkezinde (Sipylos Magnesiası), diğeri ise Aydın ili, Ortaklar ilçesinde (Meandros Magnesiası) olmak üzere iki Magnesia kenti vardır. Bu anlatının kaynağı olan Şamlı Nikolaos sözü edilen Magnesia'nın bunlardan hangisi olduğunu belirtmemiştir. Bu belirsizlik te beraberinde bir tartışmayı getirmektedir. Burada adı geçen Magnesia Kenti'nin Sipylos'daki olduğunu düşünen Akşit'e göre Gyges'in kenti birkaç defa saldırdıktan sonra ele geçirmiş olması, daha Arkaik Dönem'de bile Sipylos üzerinde güçlü bir yerleşimin varlığını kanıtlamaktadır⁵³.

Pers kralı II. Kambises (Khambyses)'in Mısır'da egemenlik kurduğu MÖ 6. yüzyıla ait bir yazıt Abidos'ta I. Seti'ye adanmış Ateş Tapınağı'nda bulunmuştur. Yazıtta Magnesialı Kaikos adında bir askerden söz edilmektedir⁵⁴. Yazıtın büyük ölçüde eksik olması burada sözü edilen askerin hangi Magnesialı olduğu sorusunu cevapsız bırakmaktadır.

İster salt bir anıtta ait olsun isterse bir yerleşim ve/veya nekropole alanına işaret etsin bu çalışmada irdelenen az sayıdaki tekil buluntular, daha önceki yıllarda Topkale Yamacı ve yakın çevresinde bulunarak yayına konu edilmiş⁵⁵ diğer Arkaik Dönem buluntuları ile birlikte kültürel bir bütün oluşturmaktadır. Tüm bu veriler Sipylos Magnesiası'nın Arkaik Dönem'deki varlığına dair anlatılan tarihî kaynaklar üzerindeki şüpheleri bir ölçüde de olsa ortadan kaldırmaya yarayabilir. Bulgular, Manisa'nın günümüzde hızla süren kentleşme sürecinde Topkale yamacını merkez alacak ortalama 1500 m yarıçapındaki mahallelerde son derece dikkatli olunması gerektiğini ve bu dikkat sayesinde kent tarihinin her an yeni bulgularla çok daha zenginleşebileceğini anlatmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Teşekkür	Topçuasım Mahallesi 1509 ada 3 parselde bulunan kültür varlıklarının bilgilerini paylaştan Arkeolog Nur Soyer'e, bürokratik işlemlerde yardımcı olan Manisa Müzesi uzmanı Feride Paloğlu Akar ile Manisa Müze Müdürlüğü adına yayın izni veren Müdür Vekili M. Kadir Demirkır'a, makalenin hazırlanma sürecindeki destekleri için Doç. Dr. Oğuz Koçyiğit'e teşekkür ederim.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.
Acknowledgement	I would like to thank Archaeologist Nur Soyer for sharing the information about the cultural assets located in Topçuasım Quarter 1509 block 3 parcel, Manisa Museum expert Feride Paloğlu Akar for helping with bureaucratic procedures, Acting Director M. Kadir Demirkır for granting permission for publication on behalf of Manisa Museum Directorate, and Assoc. Prof. Dr. Oğuz Koçyiğit for his support during the preparation of the article.

⁵¹Bilge Umar, *Lydia* (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2001), 42; Akşit, *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipylum)(Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar)*, 42-43.

⁵²John Cadoux, *İlkçağ'da İzmir*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 116-117.

⁵³Akşit, *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipylum)(Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar)*, 42.

⁵⁴Lilian Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece* (Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1969), 359-360, 415.

⁵⁵Doğan, "Magnesia ad Sipylum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi," 350-353, Res. 106-107.

Yazar Bilgileri **Umur Murat Doğan (Dr. Arkeolog)**
Author Details ¹ Edirne Müze Müdürlüğü, Edirne, Türkiye
 0000-0003-1519-1551 arkmud@gmail.com

Kaynakça | References

- Akşit, Oktay. *Manisa Tarihi (Magnesia ad Sipylum) (Başlangıçtan M.S. 395 Yılına Kadar)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1983.
- Altın, Mehmet Ali. "Nikaia Mezar Anıtları: 2013-2015 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Yüzey Araştırmasına Dair Ön Rapor." *Nekropol ve Peyzaj Uygulamalar, Yaklaşımlar ve Öneriler*. Ed. Mustafa Şahin, Güney Özkılınç ve A. Sinan Özbey. Bursa: Nilüfer Belediyesi Matbaası, 2019, 37-52
- Andreadaki-Vlazaki, Maria ve Eleni Papadopoulou. "Recent Evidence for the Destruction of the LM III C Habitation at Khamalevri, Rethymnon." *LH III C Chronology And Synchronisms*. Ed. Sigrid Deger-Jalkotzy ve Michaela Zavadil. Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2007, 27-54
- Aslan, Carolyn ve Gülşah Günata. "Troya: Protogeometrik, Geometrik ve Arkaik Dönemler." *OLBA* 23 (2014): 81-116
- Baughan, Elizabeth. "Lydia Gümü Gelenekleri," *Lydialılar ve Dünyaları*. Ed. Nick Cahill. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 273-304
- Brownlee, A. Blair. "Attic Black Figure from Corinth: III." *Hesperia* 64/3 (1995): 337-182
- Buresch, Karl. *Aus Lydien. Epigraphische, Geographische Reise Früchte*. Leipzig: B.G. Teubner, 189
- Cadoux, John. *İlkçağ'da İzmir*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003
- Coldstream, John. *Geometric Greece 900 700 BC*. Londra: Routledge, 2003
- Coldstream, John. *Greek Geometric Pottery, Pottery: a Survey of Ten Local Styles and their Chronology*. Londra: Methuen, 1968
- Cook, Robert Manuel ve Pierre Dupont. *East Greek Pottery*. Londra: Psychology Press, 1998
- Dakoronia, Fanouria. "LH III C Middle Pottery Repertoire of Kynos." *LH III C Chronology And Synchronisms*. Ed. Sigrid Deger Jalkotzy ve Michaela Zavadil. Viyana: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2007, 119-128
- Dalsoglio, Simona. *The Amphorae Of The Kerameikos Cemetery At Athens From The Submycenaean To The Protogeometric Period*. Oxford: BAR Yayınları, 2020
- Daniel, J. Andrew. "Etruscan Amphorae and Trade in the Western Mediterranean, 800-400 B.C.E." Yüksek Lisans tezi, Texas A&M Üniversitesi, 2009
- Dickinson, Oliver. *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and Change Between the Twelfth and Eighth Centuries BC*. Newyork: Routledge, 2006
- Diñç, Rafet. "Sardes Yakınlarında Ortaya Çıkan Bir Hellenistik Devir Mezarlığı." *Arkeoloji Dergisi* 5/1 (1991): 41-45
- Doğan, M. Umur. "Magnesia ad Sipylum, Arkeoloji, Topografya ve Tarihi Coğrafya İncelemesi." Yüksek Lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007
- Doğan, M. Umur. "Sipylos Magnesiası Arkeolojisine Işık Tutan Yeni Bulunmuş Bir Kabartma." *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi* 78 (2008): 125-132
- Doksanaltı, Ertekin. "A Group of Black Figure Lekythos from Karaman Museum." *OLBA* 19/1 (2011): 81-105.
- Ermiş, Ü. Melda, Sema Gündüz Küskü ve Anıl Yılmaz. "Erken Demirçağ'ından Ortaçağ'a Manisa Kalesi." *Tüba-Ked* 14 (2016): 247-259
- Evren, Adil. *Tire ve Çevresinde Bulunan Pişmiş Toprak Lahitler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1985.
- Genière, Juliette de la. "Parfumés Comme Crésus- De l'origine du Lécythe Attique." *Bulletin de Correspondance Hellénique* 108 (1984): 91-98
- Georgiou, Lana Michelle. "Intimate Death: The Brandeis Fifth-Century Athenian Lekythos Evolution of Form, Ritual Practices and Use." Yüksek Lisans tezi, Brandeis Üniversitesi, 2014
- Gomez Bellard, Carlos. "Lekythoi Samios y Botellas Sidonias Estudio de un Ejemplar de Ibiza." *SAGVNTNM* 20 (1986): 43-56
- Greenewalt, Crawford H. "Lydia Kozmetiği." *Lydialılar ve Dünyaları*. Ed. Nicholas Cahill. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 201-216
- Greenewalt, Crawford H. "Lydia'da Çömlekçilik." *Lydialılar ve Dünyaları*. Ed. Nicholas Cahill. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, 107-24
- Gündüz, Serkan ve Gözde Kırılı Özer. "Myndos Nekropol Alanları: Doğu Nekropolü Peyzaj Önerisi." *Nekropol ve Peyzaj Uygulamalar, Yaklaşımlar ve Öneriler*. Ed. Mustafa Şahin, Güney Özkılınç ve A. Sinan Özbey. Bursa: Nilüfer Belediyesi Matbaası, 2019, 107-124
- Gür, Barış. "Anadolu'da Geç Hellas IIIC Seramiği'ne İlişkin Bazı Gözlemler." *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 140 (2012): 35-54.

- Gürsel, Ayşen. "Beydağ İlçesi, Eski Çiftlik Köyü Tümülüsleri Kurtarma Kazısı." 23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu. Ed. Adil Özme. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2015, 29-46
- Gürtekin Demir, R. Gül ve Yasemin Polat. "Between Lydia and Caria: Iron Age Pottery from Kale-i Tavas, Ancient Tabae." *Keramos, Ceramics: A Cultural Approach: Proceedings of the First International Conference at Ege University, May 9-13, 2011-İzmir*. Ed. R. Gül Gürtekin Demir, Hüseyin Cevizoğlu, Yasemin Polat ve Gürcan Polat. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2015, 115-293
- Gürtekin Demir, R. Gül. "An Eastern Mediterranean Painting Convention in Western Anatolia: Lydian Black-on-Red." *Intercultural Contacts In the Ancient Mediterranean: Proceedings of the International Conference at the Netherlands-Flemish Institute in Cairo, 25th to 29th October 2008*. Ed. Kim Duistermaat ve Ilona Regulska. Leuven: Peeters, 2011, 359-378
- Gürtekin Demir, R. Gül. "Lydian Painted Pottery at Daskyleion." *Anatolian Studies* 52 (2002): 111-142
- Gürtekin Demir, R. Gül. "Provincial Production of Lydian Pottery." *Anatolian Iron Ages 6: The Proceedings of the Sixth Anatolian Iron Ages Symposium held at Eskişehir-Turkey, 16-19 August 2004*. Ed. Altan Çilingiroğlu ve Antonia Sagona. Herent: Peeters, 2007, 47-77.,
- Gürtekin, Demir, R. Gül. "A Small Group of Pottery with Lydian Character from Gavurtepe, Alaşehir." *Arkeoloji Dergisi* XV (2010): 41-48
- Gürtekin, R. Gül. "Lydia Seramiğindeki Yabancı Etkiler." Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 1998
- Haggis, Donald, Margaret Mook, Rodney Fitzsimons, Margaret Scarry ve Lynn Snyder. "Excavations At Azoria 2003-2004. Part 1: The Archaic Civic Complex." *Hesperia* 76 (2007): 243-321
- Head, Barclay. *Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics*. Oxford: Clarendon Yayınları, 1911
- Hürmüzlü, Bilge. "Burial Grounds at Klazomenai: Geometric through Hellenistic Periods." *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropolis and Colony. Proceedings of the 113 International Symposium held at the Archaeological Museum of Abdera, 20-21 October 2001*. Ed. Aliki Moustaka, Eudokia Skarlatidou, Maria-Christina Tzannes ve Yaşar Ersoy. Selanik: University Studio Yayınları, 2004, 77-95
- Hürmüzlü, Bilge. "Klazomenai-Akpınar Nekropolisi." Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2003
- Hürmüzlü, Bilge. *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 2008
- Imhof Blumer, Friedrich. *Kleinasiatische Münzen*. 2. cilt. Viyana: Alfred Hölder, 1902
- Jeffery, Lilian. *The Local Scripts of Archaic Greece*. Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1969
- Kalkan, Hatice ve Ayşen Coşkuntuna Gürsel. "Lydia'da Pers Etnisitesine Ait Arkeolojik Bir Veri Değerlendirmesi." *International Journal of Human Sciences* 11/1 (2014): 836-845
- Koçak Yaldır, Aylin. "Daskyleion'da Doğu Yunan ve Doğu Yunan Etkili Seramik İthalatı." *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (2011): 85-100
- Konakçı, Erim. "Büyük ve Küçük Menderes Havzalarındaki MÖ 2. Binyıl Kültürlerinin Yeni Veriler Işığında Değerlendirilmesi." Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2012
- Magie, David. *Roman Rule in Asia Minor*. 1-2. cilt. New Jersey: Princeton Üniversitesi Yayınları, 1950
- Moore, Mary. *The Athenian Agora, Attic Red-Figured and White-Ground Pottery*. 30. cilt. Princeton: The American School of Classical Studies, 1997.
- Mountjoy, Penelope. *Mycenaean Pottery, An Introduction*. Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları, 2001
- Neils, Jenifer. "Women Are White: White Ground and The Attic Funeral." *Papers on Special Techniques in Athenian Vases*. Ed. Kenneth Lapatin. Los Angeles: The Paul Getty Müzesi Yayını, 2006, 61-72
- Oakley, John. *Picturing Death in Classical Athens: The Evidence of the White Lekythoi*. Cambridge: Cambridge Studies in Classical Art and Iconography, 2005
- Ozansoy, Esin. "Lydia Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası." *Sanat Tarihi Araştırmaları* 11 (1992): 23-35
- Özbilen Güngör, Günsel. "Geometrik ve Bitkisel Bezemeli Klazomenai Lahitleri." Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2016
- Özgünel, Coşkun. "Selçuk Arkeoloji Müzesinde Saklanan Miken Pyxisi ve düşündürdükleri." *Belleten* LI/199-201(1987): 535-547
- Özgünel, Coşkun. *Karia Geometrik Seramiği*. 1. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979
- Özver, Arzu. "Aigai'dan Ele Geçen Arkaik Dönem Seramikleri." Yüksek Lisans tezi, Ege Üniversitesi, 2012
- Pataci, Sami ve Ergün Laflı. "Archaeology of the Southern Black Sea Area During the Period of Mithridates VI Eupator, Recent Studies on the Archaeology of Anatolia." *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*. Ed. Ergün Laflı ve Sami Pataci. Oxford: Archaeopress, British Archaeological Reports International Series 2750, 2015, 313-25
- Richter, Gisela. *Yunan Sanatı*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1984
- Roosevelt, Christopher H. "Lydian and Persian Period Settlements in Lydia." Doktora tezi, Cornell Üniversitesi, 2003
- Ruge, Walther. "Magnesia am Sipylos." *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*. C. XIV,1. Ed. Wilhelm Kroll. Stuttgart: Alfred Druckenmüller Verlag, 1928, 472-473

- Sargın, Yasemin. "Epigrafik Belgeler ve Antik Edebi Eserler Işığında Magnesia ad Sipylum." *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2020): 439-453
- Sear, David. *Greek Coins and their Values*. 1. cilt. Londra: Seaby, 1979
- Steiner, Ann. "Pottery and Cult in Corinth Oil and Water at The Sacred Spring." *Hesperia* 61/3 (1992): 385-408.
- Şahin, Nuran. "Beyaz Lekythoslar Işığında Klasik Devir'de Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölüm Kültü." *Arkeoloji Dergisi* 4 (1996): 143-167.
- Şenyurt, Hasan. "Yozgat'ta Bulunan Pişmiş Toprak Lahit: Erken Dönem Bir Galat Mezarı." *Understanding Transformations: Exploring the Black Sea Region and Northern Central Anatolia in Antiquity*. Ed. Emine Sökmen ve Andreas Schachner. İstanbul: Ege Yayınları, 2018, 181-95
- Şirin, Orhan Alper. "Amisos'ta Lahit Mezar Geleneği." *Uluslararası Amisos Dergisi* 2/3 (2017): 86-126
- Tulunay, Elif Tül. "Nif (Olympos) Dağı Kazı ve Araştırma Projesi: 2007 Yılı Kazısı," 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. 3. cilt. Ed. Adil Özme. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, 2009, 411-426
- Turnbow, Heather. "Roman Sarcophagi." *Aphrodisias V: The Aphrodisias Regional Survey*. Ed. Chirstopher Ratté and Peter De Staebler. Darmstadt/Mainz am Rhein: Von Zabern, 2012, 309-345
- Ulusoy, Polat. "Burial Customs of Clazomenae in the Iron Age (1100 – 500 BC)." Yüksek Lisans tezi, Bilkent Üniversitesi, 2010
- Umar, Bilge. *Lydia*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2001
- Ünsal, Nur Deniz. "Anadolu Miken Seramiği Geometrik Motif Repertuarına Genel Bir Bakış." *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/1 (2016): 109-122
- Ürkmez, Özden. "Kızılbel Tümülüsü ve Klazomenai Lahitleri Üzerinde Betimlenen Sahneler Arasındaki İkonografik Benzerlikler Üzerine Bir Gözlem." *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 150 (2015): 13-30
- Uysal Tezer, Canan. "Nevşehir Camihöyük Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri." Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi, 2011
- Uzun, Koza. "Klazomenai Dalgalı Çizgi Bezekli Seramiği." Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2007
- Weinberg, Saul S. *Corinth, The Geometric and Orientalizing Pottery*. C. 7/1 Cambridge/Massachusetts: Harvard Üniversitesi Yayınları, 1943.
- Wrigley, Susan. *The Lydion: Revealing Connectivity across the Mediterranean in the Sixth Century B.C*. Arkeoloji Anabilim Dalı Onur tezi, Sydney Üniversitesi, 2011. Erişim 21 Ağustos 2023. <https://epdf.tips/the-lydion-revealing-connectivity-across-the-mediterranean-in-the-sixth-century-.htm>
- Yurtseven, Figen. "Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları." *Anadolu/Anatolia* 31 (2006): 91-121
- Zeren Hasdağlı, Süheyla Melike. "Albertinum Grubu ve Çevresindeki Klazomenai Lahitleri." Doktora tezi, Ege Üniversitesi, 2014
- Zeren Hasdağlı, Süheyla Melike. "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 2724 Numaralı Klazomenai Lahiti." *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (2014):157-181.

